

upravlinnia ta administruvannia.- № 4.(102). S. 61-64. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2022-4\(102\)](https://doi.org/10.26642/ema-2022-4(102))

10. Tsentr ekonomichnoi stratehii. Bizhentsi z Ukrainy: khto vony, skilky yikh ta yak yikh povernuty? Finalnyi zvit. 23.09.04 URL: <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/>

11. 11,4 miliona ukraintsiv pokynuly svoi domivky cherez viinu – OON. RBK-Ukraina. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/voyny-svoi-doma-pokinuli-11-4mlnukraintsev-1649511897>

12. Duschyk, M., Kaczmaryk, P.(2022) Wojna na Ukrainie i migracja do Polski: Outkook and Challenges. *Intereconomics.*- 57(3), p. 164-170 URL: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2022/number/3/article/the-war-in-ukraine-and-migration-to-poland-outlook-and-challenges.html>

13. Kozlovska L., Voropay S., Moroz V.(2024) Migrants in international relations: the practice of social development in Ukraine and the reseiving countries of the EU in the light of the course and consequences of Russian aggression // колективна монографія «*The international community and Ukraine in the processes of economic and civilisational progress: current economic, technological resource, institutional, security and socio-humanitarian issues*», Riga, Latvia, c.244-261

14. Kufliński M.(2022) Eurocentrism in Samuel P. Huntington’s Concept of the Clash of Civilisations//*Polish Political Science Yearbook.* 51(3), P.125-134

15. Huntington, S.(1996) *The clash of civilizations and the remaking of world order.* New York 571P.

DOI 10.31558/2617-0248.2026.11.4

УДК 321.02:329

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ТА ЇХ ВЗАЄМОДІЯ З ІНСТИТУТАМИ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5769-7345>

Примуш М. В., д. політ. н., професор, Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара

У статті охарактеризовано політичні партії як ключовий елемент функціонування сучасної демократичної політичної системи, що забезпечує представництво інтересів громадян, формування політичних еліт, участь у виробленні державного курсу та організацію суспільної підтримки політичних рішень. Обґрунтовано, що ефективність партій визначається не лише їх участю у виборчому процесі, а й постійною інституційною взаємодією з органами державної влади, у межах якої відбувається трансформація суспільних запитів у конкретні управлінські рішення та публічну політику. Досліджено основні канали взаємодії політичних партій з інститутами політичної системи, зосереджені на парламенті, уряді, інституті президента або глави держави, виборчій адміністрації та судовій системі. Показано, що в парламенті політичні партії реалізують свій вплив через діяльність фракцій і комітетів, узгодження законодавчих ініціатив, формування коаліцій, організацію опозиційної діяльності та використання інструментів парламентського контролю над урядом, що забезпечує політичну відповідальність виконавчої влади. Визначено, що на урядовому рівні партії відіграють вирішальну роль у формуванні коаліцій, підтримці програмних пріоритетів через механізми партійної дисципліни, кадровому наповненні виконавчих органів та несенні політичної відповідальності за результати реалізації державної політики. Розкрито значення партій у підтримці кандидатів на посаду президента або глави держави, а також у формуванні політичної легітимності влади, що впливає на стабільність інституційної взаємодії в державі. Окреслено роль виборчих органів у забезпеченні рівності політичної конкуренції, контролю за фінансуванням партій та прозорістю їхньої діяльності у виборчому процесі. Особливу увагу приділено місцю судової влади та механізмів конституційного контролю у визначенні правових меж діяльності політичних партій, застосуванні санкцій у разі порушення законодавства та захисті демократичних принципів. Зроблено висновок, що ефективність функціонування політичних партій залежить від збалансованої взаємодії з інститутами політичної системи, поєднання політичної конкуренції з правовими нормами та забезпечення прозорості і підзвітності партійної діяльності, що є необхідною умовою стабільності демократичного політичного режиму.

Ключові слова: політичні партії, політична система, парламент, уряд, коаліція, опозиція, виборчі органи, конституційний контроль, партійне фінансування, Польща, Чехія, Словаччина.

Prymush M. Political parties and their interaction with the institutions of the political system

The article characterizes political parties as a central element of the political system that ensures the

representation of citizens' interests, the formation of political elites, participation in shaping the state's policy course, and the organization of public support for political decisions. It is substantiated that the effectiveness of parties is determined not only by their participation in elections, but also by their day to day interaction with institutions of power, within which societal demands are transformed into governance decisions. The main channels of such interaction are examined, focusing on the parliament, the government, the institution of the president or head of state, electoral administration, and the judicial system. It is shown that in parliament parties exercise influence through parliamentary factions and committees, coordination of legislative initiatives, coalition arrangements and opposition activity, as well as through instruments of government oversight that shape the political accountability of the executive branch. It is determined that at the governmental level parties form coalitions, secure support for program priorities through party discipline, staff executive structures, and bear political costs for the outcomes of public policy implementation. The role of parties in supporting candidates for the office of president or head of state and in building political legitimacy, which affects the stability of institutional interaction, is revealed. The importance of electoral bodies in ensuring equal political competition and in monitoring party financing and reporting during the electoral process is outlined. The place of courts and constitutional review in setting the legal limits of party activity, applying sanctions in cases of violations, and protecting democratic principles is described.

Keywords: political parties, political system, parliament, government, coalition, opposition, electoral bodies, constitutional review, party financing, Poland, Czech Republic, Slovakia.

Постановка проблеми. Політична партія є центральним інститутом демократичної системи, який забезпечує зв'язок між громадянами та державними структурами. Вона виражає інтереси певних соціальних груп, сприяє їх представленню у владних органах і впливає на формування політичного курсу держави. Стан розвитку партійного життя визначає ступінь зрілості демократичних інститутів, ефективність політичного управління та стабільність політичного режиму. Політичні партії виникли як результат еволюції суспільства від станово-станових і клієнтських об'єднань до масових політичних організацій, що діють на засадах ідеології, програми та внутрішньої дисципліни.

Партійна система визначає характер політичної конкуренції, рівень демократичності та стабільності влади. Вона складається з сукупності партій, що діють у межах держави, і відображає соціальну, ідеологічну та культурну різноманітність суспільства. Залежно від кількості та впливу політичних сил розрізняють однопартійні, двопартійні та багатопартійні системи.

Метою статті є комплексне висвітлення ролі політичних партій у політичній системі та з'ясування механізмів їх взаємодії з парламентом, урядом, інститутом глави держави, виборчими органами і судовою владою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останні дослідження партій і партійних систем спираються на класичні підходи Дж. Сарторі (типологія та конкуренція партійних систем), М. Дюверже (організаційні моделі партій і вплив виборчих правил), Р. Міхельса (тенденція до олігархізації партій), С. Ліпсета і С. Роккана (соціальні розломи як основа партійних поділів), Р. Каца і П. Меїра (картелізація партій і зближення з державою), П. Норріс (участь, мобілізація, якість представництва), К. Мудде (радикальні партії та ідеологічні ніші). В українській науці проблематику партій, парламентських коаліцій та взаємодії партій з інститутами влади висвітлювали Ф. Рудич, М. Михальченко, В. Горбатенко, О. Майборода, Ю. Шведа, а правові аспекти діяльності партій пов'язують із конституційними гарантіями плюралізму, виборчим законодавством і вимогами прозорості фінансування.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія політичних партій з інститутами політичної системи формує практичний механізм представницької демократії, у якому суспільні інтереси перетворюються на рішення, норми та публічну політику. Партія не зводиться до передвиборчого штабу, оскільки її вплив проявляється у щоденних процедурах державного управління, у роботі органів влади та у правилах політичної відповідальності. Зміст цієї взаємодії залежить від типу державного устрою, моделі правління, виборчої системи, рівня інституційної зрілості та політичної культури, однак ключові канали впливу повторюються у більшості демократичних систем. Політичні партії входять у простір парламенту, уряду, інституту глави держави, виборчих органів, а також взаємодіють із судовою владою та механізмами конституційного контролю, що разом утворює комплекс стримувань і противаг [1, с. 45].

Парламентська взаємодія партій проявляється також у коаліційних та опозиційних форматах, які визначають архітектуру влади і способи ухвалення рішень. Коаліція забезпечує формування більшості, стабільне голосування та підтримку урядових ініціатив, а опозиція створює механізм контролю, критики та альтернативного бачення. Конструктивна опозиційність у парламенті підвищує якість політичного процесу, оскільки змушує більшість обґрунтовувати рішення, враховувати ризики та оцінювати суспільні наслідки. Перехід опозиції у радикалізовану форму може блокувати процедурні механізми і знижувати легітимність парламенту, однак у межах демократичних правил опозиція виконує роль інституційного запобіжника від монополізації влади. Баланс між більшістю і меншістю підтримується регламентними правами опозиції, доступом до інформації, можливістю ініціювати слухання, створювати тимчасові слідчі комісії, ставити

запити та вимагати звітності уряду [2, с. 78]. Парламентський контроль уряду є сферою, де партійна взаємодія стає найбільш помітною для суспільства, оскільки саме тут публічно оцінюється ефективність виконавчої влади. Інструменти контролю включають слухання, запити, інтерпеляції, заслуховування міністрів, розгляд звітів, затвердження бюджету та процедурні механізми висловлення недовіри. Партії в більшості часто узгоджують контроль так, щоб зберегти стабільність кабінету, водночас не втратити довіру виборців, які очікують наглядової функції. Опозиційні партії, зі свого боку, прагнуть використати контрольні інструменти для виявлення помилок, корупційних ризиків, неефективності або невиконання обіцянок.

Взаємодія партій з урядом має іншу логіку, оскільки виконавча влада орієнтована на реалізацію політики та управління ресурсами. У парламентських і змішаних моделях партії беруть участь у формуванні уряду через коаліційні домовленості, розподіл портфелів та погодження програмних пріоритетів. Коаліційні переговори створюють простір для перетворення передвиборчих програм на компромісний урядовий документ, який визначає цілі, індикатори та часові рамки. У цих переговорах партії прагнуть зберегти ідентичність, але змушені погоджуватися на взаємні поступки, що часто змінює риторику з конкурентної на узгоджувальну.

Партійна дисципліна у взаємодії з урядом пов'язана з відповідальністю за ухвалені рішення та зі здатністю підтримувати єдність політичного курсу. Дисципліна означає узгоджене голосування фракції, стабільну підтримку ключових законопроектів уряду, передбачувану поведінку депутатів у питаннях бюджету, безпеки та стратегічних реформ. Надмірно жорстка дисципліна може послаблювати внутрішню демократію партії та зменшувати реальну автономію депутата як представника громадян, тоді як слабка дисципліна підвищує ризики урядової нестабільності та знижує ефективність виконання політики [3, с. 16].

Розподіл посад у виконавчій владі є інструментом, який поєднує партійні інтереси з функціональними потребами управління. У коаліційних урядах партії прагнуть отримати міністерства, що відповідають їхнім програмним пріоритетам, дозволяють демонструвати результат і забезпечують ресурс для реалізації політики. Водночас система призначень потребує компетентності, інституційної пам'яті та професійної державної служби, інакше політичні рішення можуть перетворитися на кадровий обмін, що знижує якість управління. Питання відповідальності за урядову політику стає критичним, оскільки партія, яка делегує міністрів, несе репутаційні витрати за успіхи і помилки міністерства, а коаліція відповідає колективно за загальний курс. У цьому сенсі взаємодія партій з урядом одночасно є механізмом реалізації демократії і випробуванням на інституційну зрілість, адже громадяни оцінюють здатність партій керувати державою, дотримуватися законності та забезпечувати ефективність політики [4, с. 88].

Загальна картина взаємодії партій з інститутами політичної системи демонструє, що партійна діяльність є одночасно політичною і правовою, а її результативність залежить від здатності поєднувати конкуренцію з інституційною відповідальністю. Парламентська робота перетворює ідеології на норми, урядова діяльність перетворює програми на політику, інститут глави держави додає символічну легітимацію і кадрові рішення, виборчі органи гарантують чесність доступу до влади, судова влада та конституційний контроль визначають межі, що захищають демократію і права людини. Узгодженість цих елементів створює умови, за яких партії можуть виконувати функцію представництва без руйнації інституцій, а державні інститути можуть приймати рішення без втрати зв'язку з суспільством. Порушення балансу у будь-якій ланці призводить до зниження довіри, послаблення відповідальності та зростання конфліктності, тому якісна демократія потребує не лише формальної наявності партій, а й сталої системи їхньої взаємодії з інститутами політичної системи на основі права і процедурної культури.

Правова рамка діяльності політичних партій у демократичній державі поєднує дві групи норм. Перша група визначає конституційні гарантії свободи об'єднання та принципи політичного плюралізму. Друга група встановлює процедурні правила створення партій, їх реєстрації, фінансування, звітності та юридичної відповідальності, включно з можливістю призупинення діяльності або розпуску у випадках грубого порушення закону. Порівняння Польщі, Чехії та Словаччини демонструє спільну логіку регулювання, де свобода партій визнається базовою цінністю, а контрольні механізми спрямовуються на захист демократичного ладу, прозорість коштів і добросовісність виборчого процесу [5, с. 21].

Польська модель починається з конституційних гарантій, які прямо закріплюють свободу створення і функціонування політичних партій як інструменту впливу на політику держави демократичними методами. Конституційна конструкція одночасно встановлює принцип публічності фінансування партій, що означає вимогу відкритості для суспільного контролю, а також містить заборону на партії та організації, що використовують тоталітарні методи, пропагують ненависть або допускають насильство як спосіб здобуття влади, а також приховують власну структуру чи членство. Такий підхід поєднує широку свободу політичної конкуренції з бар'єром проти практик, несумісних із конституційним ладом [6, с. 19].

Процедурний рівень у Польщі врегульовується спеціальним законом про політичні партії, який фіксує спосіб набуття партією правосуб'єктності. Юридичний статус партії пов'язується з внесенням до офіційного реєстру, що ведеться Окружним судом у Варшаві, а сама процедура реєстрації вимагає подання визначеного пакета відомостей і документів. Встановлення судового реєстру як точки входу у партійну систему має значення для легітимності, оскільки створює формальну перевірку відповідності заявлених статутних положень закону і забезпечує публічність базових даних про партію. У польській практиці реєстраційна модель описується як судова, тобто реєстрація здійснюється не виконавчим органом, а судом, який веде

реєстр [7, с. 76].

Чеська правова рамка має схожу загальну архітектуру, хоча інституційні вузли відрізняються. Центральним актом виступає закон Act No. 424/1991 Coll., який регулює створення, діяльність, фінансування, призупинення та припинення політичних партій і політичних рухів. Норма цього закону створює понятійні межі, визначає права та обов'язки суб'єктів партійного життя і закріплює механізми юридичної відповідальності, що робить його базовою точкою для всієї сфери партійного регулювання. Узагальнений опис закону як комплексного акту, що охоплює реєстрацію, фінансування і припинення діяльності, підтверджується як у джерелах ACE Project, так і в аналітичних матеріалах GRECO щодо прозорості партійного фінансування [8, с. 25].

Реєстраційний механізм у Чехії у значній мірі пов'язаний з Міністерством внутрішніх справ як адміністративним центром, який забезпечує ведення обліку та процедурний супровід, що прямо відображено у текстах закону, де фігурує компетенція міністерства у питаннях повідомлень про зміни, припинення та видалення з відповідних реєстраційних записів. Такий підхід означає, що у чеській системі адміністративний елемент відіграє ключову роль у повсякденному функціонуванні реєстрації і обліку партій, тоді як судова складова проявляється у контрольних процедурах.

Судовий контроль у Чехії має особливе значення для підтримання принципу демократичної конкуренції, оскільки система передбачає можливість судового рішення у випадках, коли партія не виконує передбачені законом обов'язки або коли її діяльність суперечить демократичним принципам. Публічні матеріали Міністерства внутрішніх справ прямо вказують, що за наявності порушень, пов'язаних з виконанням обов'язків, рішення може ухвалювати Верховний адміністративний суд за відповідною ініціативою. Юридична рамка такого контролю посилюється практикою, зафіксованою у матеріалах Європейського суду з прав людини, де описано випадок розпуску політичної партії рішенням Верховного адміністративного суду у 2010 році з посиланням на загрози демократичним принципам та правам інших осіб. Зміст цих джерел показує, що судовий механізм виступає не політичним інструментом, а процедурним запобіжником, який вимагає аргументації, доказів і правової оцінки [9, с. 60]. Словацька рамка регулювання виразно підкреслює принцип відокремлення політичних партій від держави як конституційну вимогу. Конституційні положення закріплюють свободу об'єднання, політичної участі та встановлюють, що партії і політичні рухи є відокремленими від держави, що формує ідею інституційної автономії партій та забороняє перетворення державного апарату на партійний інструмент. Офіційний текст Конституції Словацької Республіки, опублікований на ресурсі президента, містить відповідну норму про відокремлення партій від держави, а альтернативні конституційні збірники відтворюють цю ж конструкцію.

Профільний рівень регулювання у Словаччині забезпечує Act No. 85/2005 Coll., який визначає умови створення партії, правила реєстрації, фінансування та санкції. Закон прямо встановлює, що партія набуває статусу юридичної особи через реєстрацію у реєстрі партій, який веде Міністерство внутрішніх справ Словацької Республіки. Наявність єдиного адміністративного реєстру спрощує перевірку правового статусу партій і створює публічну точку контролю, що важливо для виборчих процедур, висування кандидатів і розподілу державної підтримки, якщо така передбачена. У тексті закону, опублікованому на ACE Project, прямо зазначено, що реєстр веде міністерство, а партія як юридична особа підлягає реєстрації саме там [10, с. 72]. Порівняння трьох моделей дозволяє виділити спільні стандарти. Конституційні рівні у Польщі та Словаччині прямо формулюють свободу створення партій і встановлюють бар'єри проти практик, що підривають демократичний лад, а чеська рамка реалізує ці принципи через спеціальний закон і судову практику. Реєстраційні механізми демонструють різні інституційні рішення, оскільки Польща закріплює судовий реєстр у Варшаві, Чехія і Словаччина пов'язують реєстраційно-облікові процедури з міністерствами внутрішніх справ, хоча контрольні санкції у критичних випадках виводяться у судову сферу. Фінансова прозорість у Польщі має чітко артикульований обов'язок щорічної звітності до виборчої комісії, що показує пріоритет публічного контролю над коштами як елемент легітимності партійної конкуренції. У Чехії та Словаччині комплексність регулювання фінансів відображається у профільних актах і наглядних практиках, які підкріплюються міжнародними оцінками прозорості та доброчесності. У кожній з систем простежується однакова ідея, що правове регулювання не замінює політичної конкуренції, а створює межі для її безпечного функціонування.

Висновки. Партії взаємодіють з інститутами політичної системи через парламентські процедури, урядове формування політики, президентську легітимізацію, виборчу адміністрацію та судовий контроль, а правове регулювання визначає рамки цієї взаємодії і мінімізує ризики зловживань. Польща демонструє сильну конституційну артикуляцію відкритості фінансування та судову модель реєстрації партій, що підсилює формальну легітимність і публічний контроль. Чехія спирається на комплексний закон 424/1991 Coll. і використовує судові механізми, включно з можливістю рішень Верховного адміністративного суду, для забезпечення виконання партіями їхніх юридичних обов'язків. Словаччина поєднує конституційний принцип відокремлення партій від держави з адміністративним веденням реєстру у Міністерстві внутрішніх справ і судовою процедурою розпуску у Верховному суді, що підкреслює значення процесуальних гарантій при застосуванні найсуворіших санкцій. Загальний висновок полягає у тому, що ефективна демократія потребує одночасно політичного плюралізму і чітких юридичних правил, які забезпечують прозорість фінансів, рівність конкуренції та захист конституційного ладу без адміністративного тиску на легальну опозицію.

Бібліографічний список:

1. Авксентьев А. Сучасна теорія голосування в контексті українських електоральних трансформацій : дис. канд. політ. наук : 23.00.01. Харків, 2017. 274 с.
2. Богашева Н. Відносини держави і політичних партій в Україні: конституційно правові аспекти. Київ : Логос, 2012. 446 с.
3. Кармазіна М. Політичні партії в Україні (2014–2017 рр.) / М. Кармазіна. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 168 с.
4. Кресіна І. Політико правові засади трансформації партійної системи України / І. Кресіна. Київ : Логос, 2016. 510 с.
5. Обушний М. І. Партологія : навч. посіб. / М. І. Обушний, М. В. Примуш, Ю. Р. Шведа ; за ред. М. І. Обушного. Київ : Арістей, 2017. 432 с.
6. Романюк А. С. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально Східної Європи : монографія / А. С. Романюк, В. С. Литвин. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. 548 с.
7. Остапеч Ю. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України / Ю. Остапеч, С. Гайданка, А. Ключкович, Н. Марадик ; НДІ політичної регіоналістики ; ДВНЗ «Ужгородський нац. ун-т». Ужгород : ПП Данило С. І., 2015. 256 с.
8. Meleshevich A. Party Systems in Post Soviet Countries: A Comparative Study of Political Institutionalization in the Baltic States, Russia and Ukraine / A. Meleshevich. New York : Palgrave Macmillan, 2016. 302 p.
9. Mainwaring S. Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America / S. Mainwaring, T. R. Scully. Stanford : Stanford University Press, 2015. 578 p.
10. Lijphart A. Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty Six Countries / A. Lijphart. New Haven : Yale University Press, 2017. 368 p.

References:

1. Avksentiev A. (2017). Modern Voting Theory in the Context of Ukrainian Electoral Transformations : PhD diss. (Candidate of Political Sciences) : 23.00.01. Kharkiv, 274.
2. Bohasheva N. (2012). Relations between the State and Political Parties in Ukraine: Constitutional and Legal Aspects. Kyiv : Logos. 446.
3. Karmazina M. (2018). Political Parties in Ukraine (2014–2017) / M. Karmazina. Kyiv : I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the NAS of Ukraine, 168 .
4. Kresina I. (2016). Political and Legal Foundations of the Transformation of Ukraine's Party System / I. Kresina. Kyiv : Logos, 510.
5. Obushnyi M. I. (2017). Partology : textbook / M. I. Obushnyi, M. V. Prymush, Yu. R. Shveda ; ed. by M. I. Obushnyi. Kyiv : Aristei, 432.
6. Romaniuk A. S. (2016). Comparative Analysis of Political Institutions of the Visegrad Group Countries and Other Central and Eastern European Countries : monograph / A. S. Romaniuk, V. S. Lytvyn. Lviv : Ivan Franko National University of Lviv, 548.
7. Ostapets Yu. (2015). Evolution of Party Systems in the Visegrad Four Countries: Experience for Ukraine / Yu. Ostapets, Ye. Haidanka, A. Kliuchkovych, N. Maradyk ; Research Institute of Political Regional Studies ; Uzhhorod National University. Uzhhorod : Danylo S. I. Publishing House, 256.
8. Meleshevich A. (2016). Party Systems in Post-Soviet Countries: A Comparative Study of Political Institutionalization in the Baltic States, Russia and Ukraine. New York : Palgrave Macmillan, 302 .
9. Mainwaring S. (2015). Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America / S. Mainwaring, T. R. Scully. Stanford : Stanford University Press, 578.
10. Lijphart A. (2017). Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries / A. Lijphart. New Haven : Yale University Press, 368.